

Workshop bijenhôtels op provinciaal Natuurfeest, zondag 21 mei (Vrieselhof in Ranst)

Zowel in de voor- als namiddag zullen 2 vrijwilligers van Natuurpunt afdeling Zuidrand in kleine groep (max. 15 deelnemers) bijenhôtels maken. Vooraf is er een korte

lezing over wat je zeker moet weten over wilde bijen. Vanaf april kan je voor deze workshops je (gratis) inschrijven via de provinciale website: www.provincieantwerpen.be

(zoekterm, 'Natuurfeest') – workshop ofwel van 10u00 - 12u30 (voormiddag) ofwel 13u30-16u00 (namiddag). Kinderen tevens toegelaten.

De Week van de Bij - Wild van hart, wild van bijen (van 28 mei tot 4 juni) www.weekvandebij.be

Wil je dat bijen echt kunnen genieten van je tuin, bied ze dan een volwaardig menu aan. Bomen, struiken en vaste planten vormen een duurzame hoofdschotel en voorzien de bij van het levensnoodzakelijke stuifmeel en de nectar. Bomen en struiken geven immers meerdere kubieke me

ters bloemen die elk jaar opnieuw bloeien. Maak in het tuincentrum de juiste keuzes en gebruik geen pesticiden, zo kan je op eenvoudige wijze de bij helpen. Interessante brochures die digitaal raadpleegbaar zijn:

- 'Bijen en hommels in nood- tips voor een bijenvriendelijke tuin' (2010) (www.westvlaanderen.be)

- Wilde bijen in nood – Hoe kan jij helpen? (2012) (<https://www.natuurpunt.be/publicatie/wilde-bijen-nood-hoe-kan-jij-helpen>)

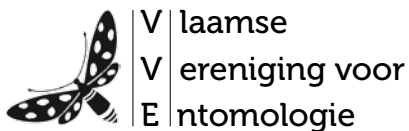
Start jij ook een positieve bijenactie ter gelegenheid van de Week van de Bij? Maak een evenement aan op Facebook en laat het weten via www.facebook.com/weekvandebij

of mail naar weekvandebij@lne.vlaanderen.be

Bijen-vriendelijkste gemeente? Ook dit jaar wordt samen met de Vereniging voor Openbaar Groen (VVOG) een wedstrijd voor de bijen-vriendelijkste gemeente georganiseerd (website www.vvog.info).

Nachtvlinderonderzoek (2015-2016) in het provinciaal groendomein Vrieselhof (Ranst, Oelgem)

Guido De Prins, vrijwilliger VVE (Vlaamse Vereniging voor Entomologie); e-mail: guido.deprins@telenet.be

www.phegea.org

Inleiding

Sinds 2014 worden in het provinciaal groendomein Vrieselhof (Ranst, Oelgem) de nachtvlinders geïnventariseerd. De bedoeling is om dit een vijftal jaar na elkaar te doen. Twee keer per maand wor-

den er inventarisaties uitgevoerd. De gegevens worden verwerkt in een eigen VVE-database en ook opgenomen in waarnemingen.be. Op deze wijze kunnen ook anderen via internet de resultaten bekijken. Jaarlijks wordt er een overzicht opgemaakt en worden de nieuwe soorten en ook de interessantste soorten die opnieuw aangetroffen werden, kort besproken. In dit artikel wordt de inventarisatie van nachtvlinders tijdens de jaren 2015

en 2016 uitgevoerd in het Vrieselhof, kort besproken.

Werkwijze om nachtvlinders te tellen

Er wordt geprobeerd om verschillende manieren van zoeken te gebruiken: de meest gebruikte zijn uiteraard het werken met licht (lampen met een redelijke UV gehalte) en smeer (rode wijn gemengd met suiker) op de bomen. Daarnaast wordt er ook overdag gezocht naar zowel

rupsen als imago's die overdag actief zijn.

Met licht:

De beste manier om nachtvlinders te kunnen tellen is het werken met lichtbronnen. Er zijn veel soorten lampen. In principe geldt: hoe meer/sterker licht hoe beter, hoe hoger het UV-gehalte (oppassen voor de ogen!!!) in het licht hoe beter. Dit geldt voor de meeste nachtvlinders (motten in de volksmond). Daarom wordt er met allerlei opstellingen met speciale lampen gewerkt.

Voor de inventarisaties in het Vrieselhof werd er steeds 1 lamp opgesteld met daarbij een horizontaal laken op de grond. Daarnaast, op een 50 m tot 100 m afstand, stonden links en rechts twee "skinnervallen" opgesteld: de vlinders vliegen erin en kunnen meestal niet meer ontsnappen. Ze worden dan onderzocht, gedetermineerd, genoteerd en weer vrijgelaten. Soms werd ook gebruikgemaakt van een verticaal laken met daarbij een hogergeplaatste lamp van 125 Watt.

Een probleem met licht is dat sommige soorten alleen heel vroeg of juist heel laat in de nacht op licht afkomen. Inventarisatie met licht levert dan ook nooit een compleet beeld op van alle soorten, die in een bepaald gebied voorkomen. (http://www.vlindernet.nl/doc/Nachtvlinders_zeldzaam_of_niet_goed_gezocht.pdf)

Met smeer:

Hoewel veel nachtvlinders goed op licht afkomen is er ook een groot aantal soorten, die dat niet of nauwelijks doen. Sommige nachtvlinders worden meer aangetrokken door smeer dan door licht. Smeer kan op vele manieren gemaakt worden. De eenvoudigste manier is ongeveer een liter rode wijn mengen met ongeveer een kilo suiker. De stroop wordt ofwel op boomstammen met een plantenspuitaar

gebracht, ofwel in koorden gedrenkt en aan takjes opgehangen. Deze methode wordt het best gebruikt in het voorjaar en het najaar als er nog geen of weinig nectarplanten zijn. Sommige soorten overwinteren ook als imago en hebben dan die voedselreserves hard nodig. Sommige ervan kunnen we dan ook terug in het voorjaar aantreffen. Zo kunnen er soorten nachtvlinders, die niet zo frequent op licht komen, beter geïnventariseerd worden. (Zo goed als dit in 2015 was, bleek dit in 2016, een afknapper te zijn met soms geen enkele waarneming op smeer terwijl er in 2015 100-den exemplaren op smeer afkwamen. Deze tendens deed zich om nog onbekende redenen in heel Vlaanderen voor).

Met feromonen:

Feromonen zijn vrouwelijke lokstoffen die afgescheiden worden om de mannetjes te lokken. Deze feromonen zijn vooral ontwikkeld voor de wespvlinders. Zij leven als rups bijna steeds in stammen of wortels van bomen en planten. Hier is ook de biologie goed kennen van cruciaal belang. Sommige wespvlinders vliegen enkel in de voormiddag en andere enkel maar na de middag en zelfs tot 's avonds. De windrichting, de zon, de voedselplant in het oog houden, horen hier ook bij.

Daginventarisaties:

Daarnaast zijn er ook een 40-tal soorten 'dagactieve' nachtvlinders in ons land. Denken we maar aan de gammauil, de kolibrivlinder, de bloeddopjes, enz. Overdag de ogen goed openhouden of actief zoeken is dus hier de boodschap. Ook het zoeken naar rupsen is een goede methode voor soorten die weinig afkomen op licht. De biologie goed kennen is hier cruciaal! Belangrijk om te weten is op welke planten ze voorkomen, en op welke

tijd van het jaar je deze het best bezoekt.

Dag- en nachtinventarisaties'

In 2015 en 2016 werden er respectievelijk 13 en 10 nachtinventarisatie uitgevoerd. Meestal werd kort voor de nachtwaarneming een wandelingetje ondernomen. De enkele soorten die hierbij werden waargenomen zijn verwerkt in de nachtwaarneming (N) met aanduiding van deze dagwaarneming (D) (tabel 1 en tabel 2, blz. 25).

Tijdens de dagwandeling van 8/04/2015 werden 2 soorten nachtvlinders (8 exemplaren) waargenomen: wespvlinderrupsen of uitkomsten.

Evaluatie 2015-2016

In 2015 werden in het "Vrieselhof" 271 soorten nachtvlinders waargenomen, 2246 exemplaren in totaal!

In 2016 werden 235 soorten geteld onder de 1642 gevangen exemplaren. Daarbij zijn er 86 nieuwe soorten gevonden.

Dit brengt het totaal aantal waargenomen soorten voor het Vrieselhof op 389.

Op waarnemingen.be zijn er nog 24 soorten gevonden die anderen hebben waargenomen.

Als we deze mee in rekening brengen staat de teller voor het Vrieselhof op 413 soorten en bijna 4000 exemplaren.

Deze aantallen kunnen nog lichtjes veranderen. Er zijn immers nog steeds enkele erg moeilijke exemplaren die nog gedetermineerd moeten worden en deze zullen later aan de lijst toegevoegd worden.

De waarnemingsdata worden goed bijgehouden om te vermijden dat er in een bepaalde periode geen waarnemingen gedaan worden! (zie tabel 3):

In de maanden juli en september van 2015 waren er geen waarnemingen. Dit hebben we gedeeltelijk kunnen inhalen in 2016. Het is te verwachten dat in het "Vrieselhof" minstens nog 200 bijkomende soorten kunnen worden waargenomen in dit mooi gevarieerde gebied! Daarom hopen we in 2017 ons werk te mogen verder zetten om de geïnteresseerden steeds een fijne en nuttige nacht-

Tabel 1: Overzicht van de aantallen soorten en exemplaren nachtvlinders per datum in 2015 in Vrieselhof

datum	13-03-2015	08-04-2015	09-04-2015	23-04-2015	08-05-2015	11-06-2015	25-06-2015	11-08-2015	20-08-2015	09-10-2015	23-10-2015	24-10-2015	10-11-2015	11-11-2015
Tijdstip (nacht= N) (dag= D)	N	D	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N
Aantal soorten	5	2	12	10	37	76	74	94	95	5	13	11	10	6
Aantal exemplaren	15	8	39	139	109	294	307	361	345	8	113	308	104	71

Tabel 2: Data en de inventarisatiemethode nachtvlinderwaarnemingen in 2016 in Vrieselhof.

Datum	N/D	Gebuurde methode	Aantal soorten	Aantal exemplaren	Weersomstandigheden
25-03-2016 Van 19:00 tot 22:00	N	smeer op ongeveer 50 bomen 2 skinnervallen en 1 lamp op de grond	9	19	temperatuur van 8°C naar 4°C
01-04-2016 Van 21:00 tot 22:45	N	2 skinnervallen en 1 lamp op de grond	11	46	Temperatuur van 15°C tot 11°C. 2de. Licht maar vol ledig bewolkt: ideaal!
21-05-2016	D	dagwaarneming in het park en in de omgeving	13	23	
28-05-2016 van 23:00 tot 01:00	N	1 lamp opgesteld onder een partytent	13	23	Natuurfeest; vrij zwaar onweer om 21.00 u en daarom dreigde de nachtwaarneming in het water te vallen. Temperatuur: van 17°C tot 12°C.
09-07-2016 van 22:30 tot 01:25	N	2 skinnervallen en 1 lamp op de grond	103	413	Temperatuur: van 20°C tot 14°C. eerste echt warme dag Uitstekende nacht!
19-07-2016 van 22:15 tot 01:50	N	2 skinnervallen en 1 lamp op de grond	100	470	Temperatuur: van 20°C tot 17°C. Zeer hete dag tot 32° C in de schaduw. Uitstekende nacht!
29-07-2016 van 22:00 tot 01:10	N	2 skinnervallen en 1 lamp op de grond	79	359	Temperatuur: van 18°C tot 15°C. Dag en nacht hiervoor zeer veel regen en wind! Deze nacht vrij vlug afgekoeld.
12-08-2016 van 21:45 tot 01:00	N	2 skinnervallen en 1 lamp op de grond	58	227	Temperatuur: van 16°C tot 12°C. Eerste warmere dag zonder regen. Vrij goed resultaat.
15-08-2016	D	dagwandeling met feromonen	2	7	
08-09-2016 van 20:30 tot 23:30	N	2 skinnervallen en 1 lamp op de grond	24	76	Temperatuur: van 18°C tot 15°C. zeer hete dag voor de tijd van het jaar: tot 28° C onder thermometer hut. Er kwamen zeer veel hoornaars op licht en in de vallen: ruim 70 werden er geteld... echt storend!
04-10-2016 van 19:45 tot 21:15	N	Met smeer en licht	3	5	Temperatuur: van 11°C tot 6°C. Op smeer werd niets waargenomen, reden?...
27-10-2016 van 18:45 tot 20:15	N	Met smeer en licht	3	5	Temperatuur: van 12°C tot 9°C. veel te weinig resultaat, vooral op smeer viel het tegen!

waarneming te bezorgen en ook om een goed en bijna volledig beeld te krijgen van de nachtvlinderfauna van het Groendomein Vrieselhof (in Ranst). Alle gegevens van dit gebied worden steeds op waarnemingen. be gezet. Alle lijsten zijn op aanvraag digitaal verkrijgbaar.

VOORJAAR	ZOMER	NAJAAR
13-03-2015 (nacht)	11-06-2015 (nacht)	08-09-2016 (nacht)
25-03-2016 (nacht)	15-06-2015 (nacht)	04-10-2016 (nacht)
01-04-2016 (nacht)	09-07-2016 (nacht)	09-10-2015 (nacht)
08-04-2015 (dag)	19-07-2016 (nacht)	23-10-2015 (nacht)
09-04-2015 (nacht)	29-07-2016 (nacht)	24-10-2015 (nacht)
21-04-2016 (nacht)	11-08-2015 (nacht)	27-10-2016 (nacht)
23-04-2015 (nacht)	12-08-2016 (nacht)	10-11-2015 (nacht)
08-05-2015 (nacht)	15-08-2016 (dag)	11-11-2015 (nacht)
28-05-2016 (nacht)	20-08-2015 (nacht)	

Bespreking van de meest interessante soorten uit de waarnemingen van 2015 en 2016 in Vrieselhof

NB de besproken soorten zijn meestal op basis van de zeldzaamheidsgraad uit waarnemingen.be geselecteerd

COLEOPHORIDAE sikkelmotten

Denisia albimaculea (Haworth, 1828), wit stamgastje

Voorkomen: een erg zeldzame soort

Voedselplant: leeft als rups onder de schors op dood hout in een zijden tube, vooral op coniferen o.a. op lork
1 exemplaar op 11/04/2015

PYRALIDAE lichtmotten

Cryptoblabes bistriga (Haworth, 1811), boslichtmot

Voorkomen: een niet zo gewone soort

Voedselplant: de rups leeft vooral op eik, soms op els
2 exemplaren op 11/8/2015

NOCTUIDAE uilen

Apamea aquila (Donzel, 1837), pijpenstro-uil

Voorkomen: een erg zeldzame soort, enkel bekend uit de Kempen

Voedselplant: de rups leeft op pijpenstrootje, (*Molinia caerulea*)

1 exemplaar op 20/8/2015

N.v.d.R.: in 2016 werd naar deze soort verder gezocht, maar niet meer gevonden. Heel waarschijnlijk betrof het in 2015 om een sporadische zwerver.

GRACILLARIIDAE mineermotten

Caloptilia hemidactylella (Denis & Schiffermüller, 1775), bonte esdoornstelmtot

Voorkomen: een zeer zeldzame soort

Voedselplant: leeft als rups in een vouwmijn op Acer soorten
1 exemplaar op 19/07/2016

COLEOPHORIDAE kokermotten

Coleophora striatipennella (Nylander, 1848), muurkokermot

Voorkomen: een erg lokale soort

Voedselplant: leeft als rups in een geel/grijze koker op verschillende muursoorten, 'Stellaria' sp.

1 ♂ imago op licht, 9/07/2016

TORTRICIDAE bladrollers

Cochylimorpha straminea (Haworth, 1811), moerasbladroller

Voorkomen: een nieuwe soort voor onze provincie Antwerpen!!! Ook in mei 2016 door Frans Vorrsselmans in Brasschaat "Klein Schietveld" waargenomen

Voedselplant: leeft als rups op de zich ontwikkelende zaden van: *Scabiosa columbaria* (duifkruid), *Artemisia* (bijvoet) en *Centaurea nigra*

1 imago op licht, 29/07/2016

SESIIDAE wespvlinders

Pennisetia hylaeiformis (Laspeyres, 1801), frambozenglasvlinder

Voorkomen: een minder gewone soort (er wordt te weinig naar gezocht op de juiste manier)

Voedselplant: leeft als rups in de stengel en de wortel van framboos of bramen

4 imago's op feromonen,
15/08/2016

PYRALIDAE lichtmotten

Nyctegretis lineana (Scopoli, 1786), zomerduinmot

Voorkomen: een zeer zeldzame soort

Voedselplant: de rups leeft vooral op stalkruid (*Ononis* sp.).
na het exemplaar op 20/08/2015,
een bevestiging op 12/08/2016: 1 exemplaar.

Dankwoord

We houden er aan de provincie Antwerpen en zeker de lokale staf van het Vrieselhof, te danken voor de toelatingen en de steun om dit werk te kunnen verrichten.

Ook de collega's entomologen, die er nu en dan bij waren om steun te verlenen en determinatieproblemen

te helpen oplossen, worden hierbij vriendelijk bedankt.

Tenslotte ook de fotografen van wie ik de foto's mocht lenen om dit verslag wat op de smukken: Jean-Yves Bagnée, Leo Janssen, Koen Janssens, Adriaan Peeters, Chris Snyers, Maarten Jacobs, Wouter Mertens, Adriaan Peeters, Chris Steeman en Wim Verachtert.

Insectenwandeling op Natuurfeest

Op zondagnamiddag 21 mei (om 15u30) is er een begeleide insectenwandeling van VVE in het Vrieselhof.

Vooraf inschrijven via www.provincieantwerpen.be; zoekterm 'Natuurfeest'.

Op de VVE-website (www.phegea.org) vind je ook de 'Catalogus van de Belgische Lepidoptera' terug. De verspreiding van de Lepidoptera per provincie werd in de Catalogus van de Belgische Lepidoptera (1998) voor het eerst gepubliceerd als een studiedocument van het KBIN. De "jacht op nieuwe provinciegegevens" leverde in de jaren nadien ongelooflijk veel verspreidingsgegevens op en zelfs een hele reeks nieuwe soorten voor de Belgische fauna. De digitalisering van de informatie (o.a. via waarnemingen.be) en de talrijke excursies van de Werkgroep Bladmineerders zorgde voor een enorme toevloed aan gegevens wat uitmondde in een geactualiseerde digitale VVE-publicatie ((Willy De Prins) van 281 blz. te downloaden als pdf-bestand:

http://www.phegea.org/Documents/CatalogueBelgianLepidoptera_2016.pdf

Meer info

Alle gegevens van dit gebied worden steeds op waarnemingen.be gezet. Alle lijsten zijn ook, indien nodig, op aanvraag apart digitaal verkrijgbaar. Ook de totaallijst van Ranst "Vrieselhof" is beschikbaar en staat ook op waarnemingen.be.

Goede sites met bijkomende info zijn:

<http://www.phegea.org/Checklists/Lepidoptera/LepMain.htm>

<http://www.waarnemingen.be> (of hyperlink naar

Vrieselhofgebied: <http://waarnemingen.be/gebied/view/71782>

<http://www.bladmineerders.be/nl>

Je kan je ook altijd aansluiten bij de Vlaamse Vereniging voor Entomologie (VVE): over vergadertijdstippen en plaats: zie www.phegea.org